

DIRK UYS

een jonge Voortrekker
door NANNIE VAN WEHL.

IN het jaar 1938 zal Zuid-Afrika op plechtige wijze het Eeuwfeest van de Grote Trek vieren. De Grote Trek begon in 1835. Drie jaar lang duurde de Grote Trek. Vele malen vóór dien hadden de Afrikaanse Boeren „getrokken”. Vele malen na dien zouden ze nog „trekken”, maar de periode van deze drie jaren is wel de geweldigste in de geschiedenis der Boeren.

De Voortrekkers. — Het woord verklaart zichzelf. Zij waren het, die de anderen vóór gingen. Die streken bereikten en gingen bewonen, waar nog nooit een blanke de voet had gezet.

In 1835 begon de Grote Trek. Niet op één enkele dag — die kan niet aangewezen worden. Maar gedurende dat jaar verlieten tal van Boerenfamilies na onderlinge afspraak hun boerderijen, hun „plaatsen” aan de grens van de Kaapkolonie en trokken naar het Noorden, om nieuwe grond te vinden, om zich opnieuw een „plaats” te stichten.

De Engelse heersten over de Kaapkolonie, die in 1653 door den Hollander Jan van Riebeeck was gesticht en Hollands was gebleven tot 1806. Midden in de franse tijd kon Holland zijn kolonie daar aan de zuidpunt van Afrika niet verdedigen. De Engelsen namen toen bezit van het mooie, rijke land, bevolkt door de Afrikaanse Boeren. Die Boeren waren in hoofdzaak afstammelingen der oude Hollanders, doch heel wat gevluchte Fransen, Hugenoten, en heel wat Duitschers hadden zich tussen hun voorouders gemengd. Doch de Boeren spraken voor het overgrote deel het Afrikaans, dat zo nauw aan het Nederlands verwant is, dat Afrikaner en Nederlander elkaar met een beetje goede wil

volkomen in woord en geschrift kunnen begrijpen.

Omstreeks 1833, 1834 hadden de Boeren zeer veel grieven tegen het Engels Gouvernement gekregen. De grenzen der Kaapkolonie werden schrikkelijk onveilig gemaakt door kaffers. Het Gouvernement verjoeg die kaffers wel en bracht voor de grensboeren de veiligheid terug, maar liet de Boeren zelf die zware oorlogskosten betalen. Ook hief het Gouvernement de slavernij op, een maatregel, die de Boeren zelf van harte toejuichten. Maar de Boeren kregen slechts zeer weinig geldelijke vergoeding voor de indertijd duurgekochte slaven en dat weinige moesten ze nog zelf in Londen gaan halen. Zodat door het Gouvernement menigeen tot de bedelstaf gebracht werd en de Boeren een grote wrok gingen koesteren jegens de Engelse regering. Toen besloten ze in zeer grote getale huis en hof te verlaten en te gaan trekken.

De ossen, vaak zes à acht maal twee werden voor de ossenwagen van het gezin gespannen, slechts het allernodigste werd meegenomen, geweren, kruit en kogels in de eerste plaats en dan zoveel mondvoorraad als maar bijeen gebracht kon worden. — De wagens met de ossenspannen schaarden zich tot reeksen, de paarden, koeien en schapen vergezelden de wagen en werden gehoed door de kinderen — de aanvoerder was gekozen. Daar klapte een zweep hoog en fel in de lucht, daar klonk de kreet: „Trek!” en de Trek zette zich in beweging. Vreselijk lijdend gingen de Voortrekkers tegevoet. Ontzettend hebben de kaffers onder de Trekkers huisgehouden. Als men uren en uren lang „getrokken” had, ging men „in laer”. Wij zouden zeggen: gingen ze een kamp maken;

(laer — lager, legerstede). Die kampen werden oordeelkundig opgesteld. Het vee werd binnenin het kamp op een hoop gedreven. De ossenwagens werden in een sluitende cirkel rondom de kudde gezet. De disselboom van de ene wagen stak onder de bodem van de andere. Alle openingen tussen de wielen door werden goed opgestopt met „doringtakken”, takken vol van de scherpste doornen. Ook dit was meest het werk der kinderen. Ver rondom het kamp werden wachten uitgezet.

Vele malen waren de Boeren te goed van vertrouwen. Dat heeft het vreselijkste ongeluk van de hele Trek veroorzaakt. De moord op Piet Retief met zijn vier en zestig metgezellen, allen Boeren uit de beste Afrikaanse families, door den Kafferking Dingaan, op 6 Februari van het jaar 1838. En daarna werden er vele kleine laers door de kaffers geheel uitgemoord, mannen, vrouwen en kinderen — allen!

De mensen van die kleine laers waren ook al te goed van vertrouwen geweest. Ze hadden in grotere menigten tezamen moeten blijven. Nu konden zo'n twintigtal familie's niets beginnen tegen de aanstormende Zoeloe's en eer de grote laers gewaarschuwd waren en de mannen daarvandaan te hulp waren gesnel, was 't vaak te laat en was het schrikkelijkste gebeurd.

Vreselijke bladzijden uit de Geschiedenis van het Afrikaanse volk, de bladzijden die verhalen van de Grote Trek.

Niet alleen moet de lezer zich vaak droevig verbazen over zoveel onvoorzichtig vertrouwen — ook is het heel naar, om telkens van twist en tweedracht onder de Boeren zelf te lezen. En zowel in nood en dood stonden ze elkaar lang niet altijd met inspanning van al hun krachten bij en dat was vaak, omdat de een de ander niet de overwinning of het Leiderschap gunde. De veertienjarige Dirk Uys, de jonge Voortrekker, wiens naam hierboven staat, is het slachtoffer geworden, zowel van dat te goede vertrouwen als van die onderlinge tweedracht.

Ach! Hij is niet de enige veertienjarige, die reeds als een man moest handelen, als een man strijden, en die gestorven is als een man. Doch in zijn laatste ogenblikken heeft hij zich zulk een held en zulk een liefhebbend zoon betoond, dat we juist hem gekozen hebben uit de vele jonge strijders, die gevallen zijn in de Grote Trek, door de assegaayen der Zoeloe's.

Dirk Uys, of zoals de volwassen mannen hem noemden: „Dirkie” behoorde tot het oude, voorname Afrikaner Boerengeslacht Uys. Zijn grootvader, Jacobus Johannes Uys, genoot onder de Boeren een zeer hoog aanzien en was aanvoerder, van een zeer groot aantal Trekkers. Zijn vader, Pieter Uys, leidde een groep van die Trek en was „in laer” gegaan aan de Klerkspruit, een zijtak van de Vaalrivier, toen uitgeputte

boden het vreselijke nieuws van de moord op Piet Retief en de zijnen brachten, benevens van de uitmoording van vele kleine laers.

Piet Uys verzamelde dadelijk een aantal strijdbare mannen om zich heen en reed er mee naar de andere laers om te overleggen wát er tegen den oppermachtigen vijand, de Zoeloe's, gedaan moest worden.

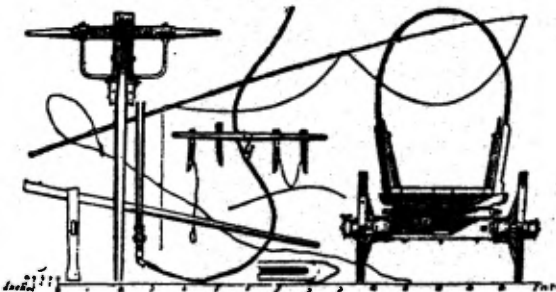
Toen mocht „Dirkie” en de oude trouwe Kafferbediende Galant niet mee. Ze moesten voor mevrouw Uys blijven zorgen en onder hèn blijven, die het laer verdedigen zouden, als de Zoeloe's toch nog mochten komen en dus niet afdoende verslagen waren door de oprukkende mannen.

Het was toen half Februari. Het kamp van Uys bleef gespaard, en Pieter Uys vond allen, die hij had achtergelaten, in welstand terug, toen hij met de Boeren van de overige laers had afgesproken, hoe men de dood van Retief en zijn gezellen zou wreken.

In die tijd had Dirk met den ouden trouwen Kafferbediende Galant voor de „kos” gezorgd voor zijn moeder, de broertjes en de zusjes. Dat gebeurde door op de jacht te gaan. Hoeveel kos de trekkende huisvrouwen ook verzameld hadden aan het begin van de tocht — nu was dat alles reeds lang opgeteerd en leefde men van de voortbrengselen van het veld en — van de jacht. Trok men door dorre streken, dan was de jacht het enige middel om aan „kos” te komen en vaak aten de Trekkers weken lang niets dan vlees!

Gedurende zo'n jacht had Dirk zijn eerste leeuw geschoten en was wat trots op de prachtige leeuwenhuid, waarmee hij nu „leeuw” kon spelen — een soort krijgertjesspel der voortrekkerskinderen, die op het gebied van spel waarlijk niet verwend waren! Speelgoed zou onnutte bagage zijn, een speeltijd hadden ze ook maar weinig. Ze moesten al vroeg en fiks de handen mee uit de mouw steken.

TREKGEREEDSCHAP

Aan regterkant raamwerk van ossewa van 115 jaar gelede van agterkant gesien; by linkerwiel is 'n remskoen; aan linkerkant 'n ligter en vooras; in die middel 'n juk met jukskeie.

(Uit - *Travels in Southern Africa* — Burchell)

In April trok een sterk kommando uit, naar Dingaan, den wreden Kafferking. Uit vijf-honderd Boeren bestond het. In twee afdelingen trokken de Boeren te paard op tegen den moordenaar van Retief. De voorhoede werd aangevoerd door Piet Uys, de achterhoede door Hendrik Potgieter. Nu vergezeld Dirk zijn vader. Hartroerend was het afscheid van zijn moeder geweest, maar toch gaf het mevrouw Uys een weemoedige vreugde, vader en zoon samen ten strijde te zien trekken. Nu kon de een over de ander waken!

Naast Dirk reed de trouwe Galant, die heel blij was, dat hij nu „achterrijder” mocht zijn.

In al de boeken omtrent de Trek zult ge de meest uiteenlopende Kafferfiguren tegen komen. Soms monsters van verraad en moordzucht, zoals Dingaan, die hun moordzucht even goed op het eigen volk en de eigen verwanten koelen als op de Boeren, die op slot van zake ten opzichte der Kaffers indringers waren. Soms edele, dappere strijders, toegewijde bedienden, die hadden willen blijven, nadat de slavernij was opgeheven.

Het woord *Kaffer* is een zo ruim en veelzijdig begrip. Zeer vele stammen met de meest uiteenlopende gaardheid behoren tot „de Kaffers”. De Zoeloe’s en de Matabelen waren bloed-dorstige en moordzuchtige stammen, terwijl de stammen in de Kaapkolonie zachtmoedig en onderworpen van aard waren, zodat ze uiterst geschikt waren om de Boeren en hun vrouwen tot bedienden te zijn.

De Boerenruiters zagen telkens zwarte koppen over de heuvelkam gluren, toen ze langs de heuvels voorttrokken. Wie zo maar schieten wou, werd door Piet, en zelfs door Dirk Uys tegengehouden: waarom zo maar een mens dood te schieten? Die mensen waren echter de verspieters van Dingaan. Toen het tot een treffen kwam, stond Dingaan kant en klaar tot de strijd, die hopeloos verloren werd.

Als men in het mooie boek van C. van der Post: „Piet Uys of Lijden en Strijden der Voortrekkers in Natal” het uitvoerige verhaal van deze tocht leest, dan doet het alweer zo droevig aan, de tekenen van tweedracht en afgunst te bespeuren. Potgieter, die afgunstig geweest was op Retief, was het nu op Piet Uys en hielp daardoor niet naar de mate zijner krachten, toen de schrikkelijke strijd eenmaal was begonnen. „Wij zagen tevergeefs naar Potgieter en zijn manschappen uit”, vertelt een ooggetuige in „De Voortrekkers”¹⁾. „Neen, lafaards waren ze niet, maar er was geen samenwerking. Er bestond geen goede verstandhouding tussen Potgieter en Uys, van het begin af aan.”

De voorhoede werd in een hevig gevecht gewikkeld. Piet Uys nam Louis Nel, wiens paard neergestort was, bij zich op zijn krachtig ros

Welsier. Dirk streed met mannenmoed naast zijn vader, Galant naast Dirk. Daar mikte een Zoeloe de assegaai op Dirk. Galant ving de assegaai in de borst op en viel stervend aan de voeten van zijn „Kleinbaas”. Een kogel van Dirk trof den Zoeloe en wierp hem neder. Dirk had geen tijd, zich ook nog maar één seconde om Galant te bekommeren. Het gevaar steeg. Daar riep Jan Joubert hem toe: „geef jou paard de sporen en red jou leven!” Met een luiden snik scheen Dirk aan het bevel te willen voldoen, maar keek eerst nog naar zijn vader om. Die viel juist van zijn paard, door een assegaai getroffen. Louis Nel was reeds gevallen. Dirk sprong op zijn vader toe. Hij had nog tijd, drie schoten te lossen en doodde drie Zoeloe’s. Men heeft hem horen roepen: „Ik sterf met mijn vader.” En ’t laatst, wat de aftrekkende Boeren van vader en zoon gezien hebben, was, hen beiden in vaste omhelzing, temidden der zegevierende Zoeloe’s.

De lijst der gevallen in dat gevecht, het gevecht bij Italeni, begint met: „Pieter Lafras Uys, Dirk Cornelis Uys.” En dan driemaal een Malan, en driemaal een Nel, wel een bewijs van liefde en trouw onder bloedverwanten, die mekaar te hulp snelden en samen den dood vonden.”

Doch te gruwelijker de smart der achterblijvenden, die zovele gelieven tegelijk moesten missen. Denk aan het lot van mevrouw Uys, van „Tante” Alida Maria Uys, die vernemen moest, dat ze man en zoon beiden had verloren . . .

Veel jonge strijders vielen in die zware gevechten. Vele jongens ook later in de Boerenoorlogen. Tussen een heel pak beschrijvingen en afbeeldingen van tafereelen uit de Grote Trek, dat de Afrika-kenner Fred. Oudschans Dentz me zond, vond ik op een los velletje een gedicht van „Mimosa” gewijd aan het tragisch en heldhaftig oogenblik van de dood van vader en zoon Uys. Hier volgen er enkele regels van:

Dingaan, zijn Zoeloe’s, hull (zij) steel en hull
[moor wat hull kan.
Die Boere maak plan om hull te straf en hull
[jaag achter hull an.

Met voete als lood
Gaan klein Dirkie heen, soals één dat gebod.
Maar hy kan dit nie hou nie, nog eens zien hij om.
En toen zien hij die Kaffers, een hele klomp kom
Om syn vader te steek, die assegaai in die luch!
Dis nou net ver niet, hy wil niemeer vluch.
Maar hy draai om en hy vlieg naar syn paape
[toe wees.

En schiet in die hardloop nog drie Zoeloe’s neer.
Toe steek hull ook hom die assegaai in die lijf,
Tot hy zaam sterf met sy paape, wat hy trouw
[het geblif.

1) „De Voortrekkers” door Kestell en Hofmeyer.